

V zelo primerjalno-analitičnem pristopu, ki prežema celotno monografijo tako pri analizah politik kot pri analizah njihovih posledic – tj. družbenih praks, se bralcu vedno bolj kristalizira ugotovitev, da je hitrica ob privatizaciji stanovanjskega fonda, katere namen je gotovo bilo zagotavljanje družbenega miru, s svojim "horuk" pristopom navidezno sicer uspešno reševala problem za večino sedanjih lastnikov stanovanj, a je hkrati odpirala celo vrsto novih problemov in hkrati z zelo neparitetno napisano zakonodajo postavljala večino sedanje najemniške manjšine v izrazito podrejen položaj. Ta manjšina, ki je mogoče sicer zanimiva za polnjenje novinarskih stolpcev in televizijskih problemskih oddaj, pa spet ni tako številčna in tudi (žal) ne tako organizirana, da bi predstavljala resno grožnjo samozadostnosti slovenske politike na vseh teritorialnih ravneh. Tako so na primer dobro znani primeri, ko najemniki neprofitnih stanovanj ob pogosto naraščajočih povišanih najemnin izražajo svoje nedohajanje situacije oziroma finančno nemoč, a jih izvršilna oblast gladko zavrača z izjavami o dolgi čakalni listah ter *off-record* izjavah tipa, "lahko spokate, če vam kaj ni prav".

Kljub tehtnosti in poglobljeni preglednosti monografije pa je moteče, da je pisana v nekoliko pretirano suhoparnem znanstvenem tonu. Vsekakor bi pridobila na kvaliteti, če bi vključevala več perečih primerov iz prakse (na primer v obliki izjav prizadetih) ter analize (ne)uspešnosti in dolgotrajnosti njihovega reševanja. Za bolj poglobljeno razumevanje družbenih praks pa bi verjetno bila končno že potrebna tudi poglobljena analiza delovanja gradbenega lobija kot skupine pritiska. Vsekakor pa gre za monografijo, ki začenja postavljati stanovanjske študije na mesto, kamor tako s stališča razvojnih politik kot tudi s stališča problematičnosti in konfliktnosti družbenih praks na stanovanjskem področju spadajo – med ključne javne politike.

Valentina Hlebec

Srečo Dragoš, Vesna Leskošek: Družbena neenakost in socialni kapital/ Social Inequality and Social Capital. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, zbirka Politike, 2003
91/101 strani (ISBN 961-90932-0-8), 2.900 SIT

prevod Olga Vuković

Matej Makarovič (ur.): Socialni kapital v Sloveniji. Ljubljana: Sophia, zbirka Sodobna družba, 2003
240 strani (ISBN 961-6294-48-2), 4.000 SIT

ključne besede: socialni kapital, družbena neenakost, socialna politika

Avtorja, Srečo Dragoš in Vesna Leskošek, oba doktorja sociologije in socialna delavca, sta v monografiji z naslovom *Družbena neenakost in socialni kapital* opozorila na nekatera negativna dogajanja v slovenski družbi po spremembi političnega sistema. Knjiga je razdeljena v pet poglavij, ki sta jim dodani še dve prilogi ter prevod v angleški jezik, tiskan v obratni smeri.

Prva tri teoretska poglavja uvedejo pojme ideologije, družbene neenakosti in socialnega kapitala. Avtorja s teoretično in operacionalno razčlenitvijo pojma ideologije pripravita primerno konceptualno orodje za obravnavo družbene neenakosti. V drugem poglavju utemeljita razločevanje med družbenimi razlikami in družbeno neenakostjo, ki je posledica družbenega spodbujanja in nagrajevanja nekaterih razlik z neenakomernim porazdeljevanjem pomembnih in omejenih družbenih dobrin, kot so bogastvo, moč ali ugled. Avtorja kritično opozorita na nekatere ideološke konstrukte, ki so danes povezani s pojmom družbene neenakosti – gre za ideologije unificiranja,

ekonomiziranja in minimaliziranja, s katerimi skušajo družbeni akterji upravičiti obstoječo porazdelitev družbene neenakosti. Z enostavnimi kazalci, kot so na primer deset odstotkov najbogatejših in najrevnejših v posameznih družbenih sistemih, ali na primer viri dohodkov prvega in zadnjega dohodkovnega decila, pokažeta, da je družbena neenakost neodvisna od tipa nacionalne ekonomije ali njene dinamičnosti in ekonomske uspešnosti, da so z denacionalizacijo pridobili le nekateri, ki predstavljajo nov sloj bogatašev, ki je do svojega bogastva prišel z rojstvom in ne z lastnim delom ter da se revščina v Slovenija hitro povečuje med najbolj ranljivimi družbenim skupinami.

V tretjem poglavju avtorja operacionalizirata teoretični in metodološki instrument za opazovanje družbene neenakosti s pojmom *socialnega kapitala*. Izhajata iz Bourdieueve definicije socialnega kapitala, ki je operacionalno razčlenjen v tri lastnosti socialnih mrež ali omrežij. Socialno omrežje predstavlja vir pomembnih resursov, ki pa mora biti za določenost stopnjo uspešne in učinkovite uporabo le-teh tudi ustrezno dosegljivo za pripadnike socialnih mrež. V četrtem poglavju so predstavljeni rezultati obsežne akcijske raziskave različnih skupnosti v Ljubljani. Raziskavo so izvedli študenti Visoke šole za socialno delo v sodelovanju z Mirovnim inštitutom. Osebnih intervjuje so opravili s kontaktnimi osebami, predstavniki organizacij, neformalnimi skupinami, krajanami in krajanami ter opisali značilnosti opazovanih, slučajno izbranih mestnih, primestnih in obrobni skupnosti. Analize kažejo, da so v vseh skupnostih izgubili skupne prostore, kar dolgoročno zmanjšuje povezanost in komunikacijo ter možnosti za skupne akcije prebivalcev. Posledično je slabša tudi seznanjenost z relevantnimi informacijami, saj je v večini skupnosti izmenjava informacij pretežno ustna. Izguba prostorov je deloma posledica denacionalizacije, deloma pa pridobitniške oddaje skupnostnih prostorov različnim najemnikom. Osrednji prostori v skupnostih so tako gostilne, cerkev ali gasilski dom. Fizična dostopnost do mestnih resursov, denimo javnih služb, uradov, izobraževanja ipd. ter možnost vplivanja na mestne odločitve o skupnostih je boljša v mestnih skupnostih, kjer pa je usmerjena bolj porabniško kot ustvarjalno. Vseeno pa je izolacija in osamljenost manj problematična v mestnem jedru ravno zaradi boljše dostopnosti. Razlika med mestnimi in obrobni skupnostmi se kaže tudi v opremljenosti z vodovodom, kanalizacijo, mestnimi avtobusi ali trgovinami z živili. Prav tako je v obrobni skupnostih slabši učinek intervencij javnih služb. V vseh skupnostih poznajo le delo patronažnih sester zaradi centralizacije drugih socialnih služb. Skupnosti razdelita na aktivne, pasivne in konfliktni. Konfliktni skupnosti skoraj ni, aktivne in pasivne pa se med seboj precej razlikujejo glede na samoiniciativnost in udeležbo krajanov. Med aktivnimi organizacijami najdemo društvo upokojencev, gasilska društva, Rdeči križ in Karitas ter društva podeželja in turistična društva, ki pa so aktivna predvsem v obrobni skupnostih. Avtorja ugotavlja, da se je v obdobju tranzicije povečala socialna neenakost tudi na mikro nivoju in predlagata nekaj konkretnih ukrepov za zmanjševanje socialne neenakosti, začevši z zagotavljanjem dostopnosti skupnostnih prostorov ter ponovno vzpostavitev vertikalnih struktur, ki bi bile odzivne za interese krajanov.

Knjiga predstavlja celovito študijo družbene neenakosti v povezavi s socialnim kapitalom, ki je izjemno dobro teoretično utemeljena in empirično izpeljana. Metodološko bolj zahteven bralec bi v opisu raziskave pričakoval še dodatne informacije o izvirnem merskem instrumentu in narejenih prilagoditvah ter informacije o načinu iskanja anketiranih oseb. Predvsem iskanje kontaktnih oseb je za raziskave socialnih mrež kritičnega pomena, saj je položaj osebe v strukturi socialnih mrež ključen za poznavanje vsebine interakcij, ki v mrežah potekajo. Avtorja sta kritično osvetlila nekatere manj bleščeče in navzven skoraj nevidne plati tranzicije. Obravnavana problematika je sicer del vsakdanjega življenja konkretnih prebivalcev Slovenije, le redko pa je tako lucidno prikazana s strani v Sloveniji delujočih in pišočih družboslovcev.

Omnibus člankov, ki so objavljeni v knjigi z ambicioznim naslovom *Socialni kapital v Sloveniji*, je uredil Matej Makarovič. Pet avtorjev je prispevalo teoretične in empirične študije socialnega kapitala na različnih področjih. Razmišljanja o teoretskih in metodoloških zagatah pri študiju socialnega kapitala obravnava Frane Adam in Borut Rončević v prvem vsebinskem poglavju.

Avtorja ugotavljata, da se raziskovalci v vse številnejših aplikacijah koncepta socialnega kapitala, težko znajdejo v preobilju teoretičnih in operacionalnih definicij. Kritično predstavita tri teoretične tradicije v preučevanju socialnega kapitala (Bourdieu, Coleman in Putnam) in v nadaljevanju razpravljata o težavah z operacionalizacijo in merjenjem tega koncepta ter omenita pomembne svetovne raziskave, ki izhajajo iz različnih konceptualizacij tega pojma. Mikro (analiza omrežij) in makro (Putnam) raziskovalna pristopa se najpogosteje pojavljata v raziskovalnih programih. Avtorja v sklepnem delu kritično razpravljata o pričakovanjih v zvezi s pojasnjevalno močjo in dometom koncepta ter poudarita, da je socialni kapital razumeti kot del širšega modela z več socio-kulturnimi spremenljivkami in multilinearnimi ter krožnimi odnosi med viri, dimenzijami in posledicami socialnega kapitala.

S povezavo med politiko in socialnim kapitalom se ukvarja Matevž Tomšič, ki za konceptualni okvir izbere Putnamovo definicijo socialnega kapitala. V uvodnem delu izpostavi povezanost kakovosti političnih institucij in socialnega kapitala ter opozori na pojav ti. negativnega socialnega kapitala, ki je dediščina političnih sistemov, kjer neučinkovito delovanje državnih institucij povzroči nezaupanje državljanov v zaščito njihovih pravic in pripelje do visoke stopnje korumpiranosti, nezaupanj državljanov v politiko in tako zmanjša tudi njeno učinkovitost pri izvajanju politik. Z analizo sekundarnih podatkov, ki so merili Putnamove razsežnosti socialnega kapitala – (ne)zaupanje v državne institucije, prepričanje o majhnem vplivu navadnih državljanov na politične odločitve, nizko stopnjo volilne udeležbe in nizko stopnjo političnega angažmaja na lokalnem nivoju, ugotavlja, da Slovenija v tem pogledu zaostaja za primerljivimi tranzicijskimi državami. V sklepu tudi predlaga nekaj ukrepov za okrepitev socialnega kapitala, na primer izboljšanje izobrazbene strukture v državnem sektorju ali večjo pluralnost medijskega prostora. Avtor v članku ne predstavi nobenih primerljivih podatkov o teh spremenljivkah, tako da se bralec sprašuje, kakšna je dejanska vloga teh faktorjev v odnosu med politiko in socialnim kapitalom – ali so to res razlogi za primerjalno slabše stanje socialnega kapitala v Sloveniji?

Darka Podmenik v naslednjem poglavju predstavlja vzporednice med konceptoma aktivno državljanstvo in socialni kapital. Obetajoča primerjava definicij in indikatorjev aktivnega državljanstva ter dimenzij socialnega kapitala ostane le na ilustrativnem nivoju. Tako tudi interpretacija rezultatov raziskave o aktivnih državljanih Slovenije ne poseže v možne empirične in teoretične povezave med socialnim kapitalom in aktivnim državljanstvom.

Matej Makarovič za študijo socialnega kapitala znotraj organizacij izpostavi naslednje elemente: okrepljena komunikacija v formalni in neformalni obliki, opolnomočenje, slabitev statusne hierarhije in zmanjševanje razlik v denarnem nagrajevanju. Prisotnost le-teh v slovenskih organizacijah avtor preverja na sekundarnih podatkih mednarodne raziskave o upravljanju človeških virov, o kateri izvemo zgolj, da je bila narejena leta 2001 v okviru Cranefield Network. Avtor ugotavlja, da bi bilo potrebno za zagotovitev ugodnih pogojev za razvoj socialnega kapitala spodbujati neposredno komunikacijo, zmanjšati poudarek na simbolih moči in statusa, oblikovati smotno politiko nagrajevanja in spodbujati timsko delo. Uporaba sekundarnih podatkov je s stališča raziskovalca zelo ekonomična, a vendar je korektno ob uporabi takih podatkov navesti izvajalca raziskave in avtorja primarne objave podatkov. Nujno je tudi opisati vzorec (in ostale metodološke značilnosti) primarne raziskave, saj le tako izvemo, ali je možno sklepanje na populacijo oziroma ali lahko pri interpretaciji ugotovitev govorimo o »povprečnem« slovenskem podjetju.

Borut Rončević v obsežnejšem članku o socialnem kapitalu in njegovi vlogi pri oblikovanju gospodarskih strategij in podjetniških grozdov v Sloveniji uporabi kvalitativni pristop, saj vzpostavi kompleksen in večnivojski teoretski model, ki ga ne bi bilo mogoče v celoti preverjati na kvantitativnih podatkih. Avtor v model vključi večje število akterjev (gospodarstvo, sindikate in državo, infrastrukturo za reprodukcijo znanja, intermediarne organizacije in nevladne organizacije), ki so v medsebojni interakciji, za katero morajo biti izpolnjene nekatere predpostavke. Akterji se delijo na mikro in makro akterje, povezave med akterji predpostavljajo hkrati ohranjanje notranje

integriranosti akterjev in sposobnost komunikacije z drugačnimi akterji. V modelu obravnava štiri tipe socialnega kapitala – integracijo in povezovanje (ki sta pomembna za razvijanje notranje avtonomije na mikro nivoju ter oblikovanje povezav in koalicij) ter integriteto in sinergijo (ki sta pomembni na nivoju družbenih podsistemov prav tako za vzdrževanje določene stopnje družbene diferenciacije in povezovanje med družbenimi podsistemi). V empiričnem delu se avtor osredotoči na pomen socialnega kapitala kot ključnega resursa, ki omogoča sodelovanje med akterji v okviru podjetniškega grozda. S polstrukturiranimi intervjuji so zbrani podatki o vlogi različnih akterjev pri oblikovanju razvojnih strategij, odnosu do tujega kapitala in EU ter njegovega vpliva na gospodarstvo, o povezovanju v okviru podjetniškega sektorja, o oblikah koordinacije znotraj podjetij in o sodelovanju med podjetji in raziskovalno-razvojno sfero. Sistematična in dosledno izpeljana analiza desetih intervjujev pokaže, da v Sloveniji še ne prihaja do oblikovanja razvojnih koalicij, ki bi omogočale heterarhično komunikacijo med zainteresiranimi akterji, hkrati pa bi nezainteresirane spodbujale k vključitvi v *policy* procese. Ključna ovira za hitrejši razvoj je pomanjkanje socialnega kapitala in tudi pomanjkanje tehnokratskih kompetenc.

Sonja Kump se v prispevku z naslovom Socialni kapital in izobraževanje odraslih ukvarja z aplikacijo teoretske razprave o socialnem kapitalu na področje izobraževanje odraslih. Avtorica odpira enake teme, kot avtorja teoretskega članka na začetku zbornika, ki pa jih zaokroži z drugačnimi poudarki in razširi na področje izobraževanja. Skozi prizmo kritične teorije družbe izpostavi negativne strani socialnega kapitala, ki jih v navdušenju nad tem konceptom pogosto spregledamo. Poglobi tudi razpravo o odnosu med socialnim in človeškim kapitalom, in predstavi dostopne podatke o povezavi socialnega kapitala in izobraževanja. V sklepnem delu ugotavlja, da imajo bolj izobraženi večje zaloge socialnega kapitala tako na individualni kot na skupinski ravni in izpostavi potencialno emancipatorno vlogo izobraževanja odraslih.

Urška Vidovič v zadnjem vsebinskem poglavju preučuje povezave med socialnim in človeškim kapitalom v študentski populaciji. Izhaja iz Bourdiejeve in Colemanove definicije socialnega kapitala ter poveže socialni, človeški in kulturni kapital in učenje z vključitvijo skupnostnega dela. Povezave med omenjenimi dejavniki preverja z kvantitativnimi in kvalitativnimi metodami. Anketne podatke, zbrane med dodiplomskimi študenti FDU in FHŠ (vzorec ni reprezentativen), analizira z več multivariatnimi metodami. S faktorsko analizo avtorica preveri, ali/in kako dobro zastavljena vprašanja merijo razsežnosti socialnega in človeškega kapitala. Z razvrščanjem v skupine poišče skupine podobnih študentov, glede na posedovanje posameznih faktorjev kapitala. Rezultate kvantitativne analize dopolnjuje s spoznanji, ki so jih prispevali študentje v fokusnih skupinah. Potrdi tudi hipotezo, da je socialni kapital pozitivno povezan s človeškim kapitalom. Avtorica tudi ugotovi, da je z zalogami človeškega in socialnega kapitala povezana očetova izobrazba, materina pa s številom knjig, ki jih študent poseduje v osebni knjižnici. Prispevek povzema avtoričino diplomsko nalogo, ki je bila zaradi kakovosti nagrajena s fakultetno Prešernovo nagrado in Znanstveno nagrado Pomurja za najboljše pomursko diplomsko delo s področja družboslovja oziroma humanistike.

Knjigo *Družbena neenakost in socialni kapital* avtorjev Sreča Dragoša in Vesne Leskošek odlikuje koherenten in konsistenten pristop k preučevanju povezav med družbeno neenakostjo in socialnim kapitalom. Prav tako gre za zaokroženo celoto v smislu dovršenosti teoretičnega in empiričnega pristopa k preučevanju izbrane teme. Zbornik *Socialni kapital v Sloveniji* pa po drugi strani lahko opišemo kot kolaž teoretičnih in empiričnih pristopov k preučevanju socialnega kapitala. Avtorji v člankih, ki vsebujejo tudi empirične raziskave, uporabijo različne teoretične in operacionalne definicije socialnega kapitala, različne kvalitativne in kvantitativne metode, primarne in sekundarne podatke, ter tudi komparativne študije. H kakovosti zbornika bi precej prispeval enak nivo kakovosti implementacij raznovrstnih metod. Boljše so tiste študije, kjer so bili podatki zbrani z namenom preučevanja socialnega kapitala. Poskusom komparativnih študij lahko opazimo kar nekaj metodoloških pomanjkljivosti, na primer osnovna zahteva za resno obravnavanje raziskovalnih izsledkov je teoretično in operacionalno utemeljen izbor primerjanih

držav – na tem namreč temelji logika pojasnjevanja ugotovljenih razlik ali podobnosti; spremenljivke, ki jih v modelu ne primerjamo, le težko utemeljimo kot pojasnjevalne spremenljivke za najdene razlike med obravnavanimi državami; dosledno upoštevanje metodologije izvirnih študij je predpogoj za veljavnost in splošljivost rezultatov sekundarne analize. Vsekakor pa se avtorji lotevajo različnih področij in odpirajo teme, ki bi jih kazalo v prihodnje dosledneje raziskovati.

Tina Kogovšek

**Vida Miloševič Arnold, Milko Poštrak: Uvod v socialno delo. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Scripta, 2003
197 strani (ISBN 961-6446-20-7), 5.700 SIT**

**Darja Zaviršek, Jelka Zorn, Petra Videmšek: Inovativne metode v socialnem delu – opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Scripta, 2002
316 strani (ISBN 961-6356-74-7), 7.000 SIT**

Ključne besede: socialno delo, metodologija socialnega dela, pomoč, socialna politika

Uvod v socialno delo Vide Miloševič Arnold (njeni področji zanimanja sta predvsem socialno delo s starimi in supervizija v socialnem delu) in Milka Poštraka (ukvarja se z metodami socialnega dela in socialno antropologijo), oba sta zaposlena na Fakulteti za socialno delo, je klasičen »začetniški« učenik. Seveda ne začetniški v smislu kritike avtorjev, ampak začetniški v smislu knjige, ki študenta v začetku študija uvede v temeljno disciplino, ki jo v nadaljevanju pogloblja nekaj let.

V prvih osmih poglavjih avtorja predstavi temeljne elemente socialnega dela. V uvodnem poglavju v zgodovinski perspektivi na kratko orišeta glavna izhodišča socialnega dela kot humane dejavnosti. V nadaljevanju sledi opredelitev temeljnih pojmov: kaj je socialno delo, socialna politika, socialna varnost, socialno varstvo, socialni problem, socialne storitve ipd. Tretje poglavje opisuje vire socialnega dela, ki segajo od zelo splošnih družbenih pojavov (avtorja jim pravita posredni viri), kot so družina, običaji, morala in religija ter filozofski tokovi in družbena gibanja, do bolj specifičnih, bolj neposredno na socialno delo vezanih virov: solidarnosti, samopomoči, dobrotelnosti, socialnovarstvene funkcije države in znanosti. Četrto poglavje obravnava proces profesionalizacije socialnega dela, ki ga avtorja obravnavata z vidika več teoretskih modelov in v zgodovinski perspektivi. V nadaljevanju so obravnavane temeljne vrednote, načela, cilji in etika socialnega dela. Nadvse dobrodošlo je, da je poleg splošne obravnave teme etike v knjigi priložen Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije. Šesto poglavje obravnava metodologijo socialnega dela. V sedmem poglavju je postavljen tako rekoč »idealni model« socialnega delavca: v kakšnih vlogah nastopa, kakšne spretnosti in lastnosti mora posedovati, katere so »zaželeni« osebnostne značilnosti ter katerih etičnih načel naj bi se socialni delavec držal. V osmem poglavju so v zgodovinski perspektivi opisani modeli socialnega dela, od prvotnega tradicional(istič)nega do sodobnejših modelov, na primer holističnega ali socialno-konstruktivističnega, ki kažejo, da tudi socialno delo kljub svoji relativni mladosti stopa v korak s sodobnimi teoretskimi tokovi v sorodnih disciplinah.

Kot že rečeno, je socialno delo kot praktična dejavnost in kot znanost relativno mlada disciplina. V tem kontekstu je v knjigi še čutiti potrebo po utemeljevanju relevantnosti, zrelosti, znanstvenosti, avtonomnosti in kar je še podobnih atributov, s katerimi si določena disciplina